

AGNES HELLER

Agnes Heller syntyi Budapestissa vuonna 1929. Toisen maailmansodan aikana Hellerien perhe koki keski-eurooppalaisten juutalaisten kohtalon: ensiksi ghettoon muutto, sitten isän siirto tuhoamisleirille, jossa hän kuoli. Äiti ja Agnes välttivät Auschwitzin onnistuen piiloutumaan ja pakenemaan. Sodan päätyttyä Agnes Heller aloitti filosofian opinnot Budapestin yliopistossa György Lukácsin johdolla. Nuoresta Helleristä tuli jo opiskeluaikanaan Unkarin filosofisen aikakauslehden toimitussihteeri, ja valmistumisensa jälkeen hän toimi Lukácsin assistenttina.

Vuoden 1956 kansannousun murskaamisen jälkeen koittivat sekä Lukácsin että hänen oppilaidensa vaikeat ajat. Hellerkin erotettiin tiedeakatemian jäsenyydestä ja passitettiin tehdastyöhön. 1960-luvun alkupuolella tapahtuneiden rehabilitointien jälkeen Lukácsin oppilaat Agnes Heller, Ferenc Fehér, György Márkus, Mihály Vajda sekä Dénes Zoltai muodostivat aatteellisen uudistusliikkeen nk. *Budapestin koulun*. Tsekkoslovakian miehitys vuonna 1968 johti Budapestin koulun protesteihin, erottamisiin puolueesta ja tiedeakatemiasta sekä lopulta karkotuksiin. Heller muutti miehensä Ferenc Fehérin kanssa 1977 Melbourneen, Australiaan, missä hän opetti aina vuoteen 1986 saakka, jolloin hänet kutsuttiin Yhdysvaltoihin New School of Social Research -yliopiston *Hannah Arendt -oppituolin* haltijaksi. Ei ole sattuma, että juuri Heller kutsuttiin hoitamaan Arendtille nimettyä filosofian professuuria: kahden Keski-Euroopan juutalaisen naisen elämäntaloloissa mutta myös ajattelussa on paljon yhtymäkohtia joskin myös eroja. Heller jakaa nykyisin aikansa Budapestin ja New Yorkin kesken, puoli vuotta Unkarissa, puoli vuotta Yhdysvalloissa.

1970-luvun kuluessa Heller tuli tunnetuksi marxilaisena toisina ajattelijana, joka arvosteli yhtä ankarasti Itä-Euroopan maiden diktatuureja kuin läntisten teollistuneiden maiden kulutus-orientoituneisuuttakin. Muiden Budapestin koulun teoreetikkojen tavoin Heller vaati jo 1970-luvulla kapitalismin palauttamista Neuvostoliittoon ja sen vaikutuspiiriin. Esikuvanaan Heller pitää Rosa Luxemburgia — sosialismin Kassandraa, joka näkee mitä on tulossa ja myös kertoo näkynsä sillä uhallakin että siitä ei pidetä. Olen tavannut Hellerin kaksi kertaa, vuonna 1986 ja vuonna 1991. Vuonna 1986 Heller oli vuorevarma Neuvostoliiton tuhosta, mikä minusta teki hänen ajattelunsa utopistisen tuntuiseksi. Kassandra tiesi, mitä tulee tapahtumaan.

Hellerin runsaasta tuotannosta mainittakoon *Die Ethik des Aristoteles* (1956), *A Reneszánsz Ember* (1967; engl. *Renaissance Man* 1978), *Theorie der Bedürfnisse bei Marx* (1976), *Philosophie des linken Radikalismus* (1978; engl. *A Radical Philosophy* 1984) *Das Alltagsleben* (1979; engl. *Everyday Life* 1984), *Power of Shame* (1985), *Beyond Justice* (1987), *General Ethics* (1988), *Can*

Modernity Survive (1990) ja *Philosophy of History in Fragments* (1993). Heller on julkaissut paljon yhdessä toisten Budapestin koulun kirjoittajien kanssa sekä erityisesti vuonna 1994 kuolleen miehensä Ferenc Fehérin kanssa. Heidän viimeiseksi yhteiseksi teoksekseen jäi pamfletinomainen *Biopolitics* (1994), joka käsittelee hyvin kriittisesti länsimaisissa kulttuureissa vaikuttavia ideologioita: terveystieteiden ja ekologisen ajattelun eräitä suuntia. Heller on edelleen vastarannan kiiski, joka osoittaa yleisesti hyväksyttyjen ajatusmuotojen vaarat, niissä piilevät totalitaarisuuden siemenet.

Hellerin filosofiaan ovat vaikuttaneet ainakin Aristoteles, Marx ja Lukács. Pyrkimys Marxin humanistiseen tulkintaan näkyy erityisesti joissakin 1970-luvulla ilmestyneissä kirjoituksissa. 1980-luvun kuluessa Hellerin suhde Marxiin muuttuu entistä kriittisemmäksi. Lukács on vaikuttanut luonnollisesti paljon Helleriin, mutta muiden Budapestin koulun filosofien tavoin hän ei hyväksynyt Lukácsin myöhäistuotannon myönnytyksiä stalinismille. Arvostava suhde Aristoteleen filosofiaan on säilynyt Marxia ja Lukácsia paljon pitempään Hellerin tuotannossa, aina Aristoteleen etiikkaa käsittelevistä varhaisista tutkimuksista järkälemäiseen oikeusfilosofiseen *Beyond Justice* -teokseen (1987).

Hellerin tuotantoa on tietääkseni ilmestynyt suomeksi vain keran aikaisemmin: Tapani Hietaniemen käännöksenä essee "Missä mielessä voidaan puhua 'tosista' ja 'vääristä' tarpeista?" (*Uudistuva Ihmiskunta* 4/1982). Seuraava essee on käännetty saksan kielestä *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* -lehden numerosta 3 (39) 1987. Artikkelit on ilmestynyt myös englanniksi Hellerin teoksessa *Can Modernity Survive* (1990).